

РЕЦЕНЗИЯ

От проф. д-р Милена Георгиева (Институт за изследване на изкуствата – БАН) за дисертацията на Веселина Мирева *ХАРТИЯТА В АРХИТЕКТУРАТА. ТЕНДЕНЦИИ И ИНОВАЦИИ*

За присъждане на образователната и научна степен доктор по научната специалност Теория и история на архитектурата 5.7.

Дисертацията на докторантката Веселина Мирева, обсъдена и насочена за защита в секция Ново българско изкуство на ИИИЗк се състои от постановка на изследването, три глави и заключение. Към нея има приложена библиография и албумна част, която илюстрира обстойно главите на дисертацията. Темата на дисертацията на пръв поглед изглежда необичайна – може ли нещо толкова нежно и фино като хартията да бъде средство за строеж на солидни съоръжения като сградите? Възможно ли е това? Още в *Постановката на изследването*, отделена като увод става ясно, че ще се разглеждат разнообразни концепции и различни форми на приложение на хартията, въплътени в различни видове архитектура. Всъщност използването на този необичаен материал се явява алтернативна форма на архитектура (това е заявено още тук), и употребата ѝ е най-вече в бързостроящи се постройки по време на природни катаклизми, подслони за бежанци или събития от временен характер – павилиони за фестивали, панаири и пр. Докторантката акцентира върху хартиената архитектура на архитекта Шигеру Бан /Япония/, чиито проекти са свързани с екологията и социалната насоченост към хората. В. Мирева живо се интересува от влиянието на хартиената архитектура и творчеството на този архитект в съвременната архитектура, проследявайки ефективността и спецификата ѝ, тенденциите в използването на хартията за архитектурни цели, нейните настоящи и бъдещи модификации, систематизациите на съвременни архитектурни концепции във връзка с нейната употреба. В постановката на въпроса се засягат предмета, обекта и целта на изследването, както и хронологично-историческите му рамки – от създаването на първите архитектурни обекти от хартия до наши дни като те се свързват с народи, притежаващи своя вековна традиция в използването на хартията. В. Мирева посочва значими трудове и дисертации върху употребата на този материал в архитектурата, които е ползвала и които също доказват актуалността на заявената проблематика.

Трябва да оценим труда ѝ предимно като теоретичен, а не описателен, тъй като той предлага изследване на *„връзките с културата, с архитектурните форми на приложение в градската и социалната тъкан, взаимодействията на хартиените и обществените традиции, поднесени през призмата не толкова на техническите науки, колкото на изкуството и съвременните хуманитарни разработки”*, т. е. става дума за интердисциплинарно изследване. Много точно са дефинирани задачите на труда ѝ по отношение на тенденциите в хартиената архитектура, нейните превъплъщения в настоящето и бъдещето, систематизацията и типологизацията на хартиената архитектура, приложението ѝ в света и в България.

В първа глава *„Подбрани сведения за хартията”* работата с хартия е проследена в исторически аспект – от зараждането ѝ в Китай, приложението и значението ѝ в цялостната култура на тази хилядолетна азиатска империя, преминаването ѝ на Запад към Европа и Америка. Проследена детайлно е и нейната функция като материал, използван за различни цели от човечеството. Културата на хартията – тази, която тя носи в себе си, и с която възпитава ползвателите си - е разгледана специално в първата част на главата. Тя ни въвежда в социално-психологическия контекст на страните, първи използвали този материал. Религия, ритуали, занаяти, изкуства – всички те спомагат за разнообразието на хартиената прагматика и са засегнати в главата с обстойни примери и позовавания на авторитетни източници. Втора част е посветена на връзката между архитектурата и хартията като са показани причините за навлизането на хартията в архитектурата – нейната лекота, вековната ѝ свързаност с други екологични материали като дървените конструкции на Изток в райони с подчертано природни бедствия, това че тя е местен материал, придобил солидна строителна традиция и т.н. В тази глава за пръв път се запознаваме и с японския архитект Шигеру Бан, работещ основно в областта на хартиената архитектура – той е стожер на проблематиката и в следващите две глави като служи за пример и база за сравнителни анализи със своето творчество, в което хартията играе голяма роля. Всяка от трите глави на дисертацията завършва с изведени отделно изводи върху изложения от авторката материал. Изводите към първа глава очертават три архитектурни концепции – създаване на връзка с природата; намаляване на тежестта на материалите; поддържане на връзка с традициите, към които се стреми съвременната хартиена архитектура, независимо дали тя е строителен материал или изделие, дали е самостоятелна или в допълнение към обичайната архитектура. Изобщо в първа глава се

стига неминуемо до философски и естетически въпроси, засягащи проблема за материалното и нематериалното, за тяхното взаимодействие и възможността да се подчертае временното като алтернативна възможност на „стабилната” архитектура чрез: дематериализацията на новите материали и конструкции; приложението на екологични производства; формите за контрол върху управлението на сградите и пр.

Във Втора глава ***Временната архитектура и хартията. Бедствия и фестивали. Тенденции*** се разглежда временната архитектура в две основни направления – 1. архитектура по време на бедствия и 2. фестивална архитектура. Както пише авторката – *нетрайна в самата същност и все пак използваща технологиите тя може да бъде разглеждана като особено културно явление* и тази гледна точка отправя към по-широки заключения. Най-общо тук става дума за лесно сглобяеми жилища като бърза реакция за настаняване на бедстващи хора, но понякога придружени и с временна инсталационна и транспортна инфраструктура. В. Мирева се занимава с разнообразни типологии на временната архитектура при бедствени ситуации, вземайки под внимание различната им сложност и размери, както и редица социални фактори. Шигеру Бан издига проблема за бедствените ситуации като задава нова архитектурна матрица за временни къщи предимно от картонени тубуси, т.е. от достъпни и леки материали, с бързо непрофесионално сглобяване, което пести време и усилия.

В пета, шеста и седма подглава докторантката се спира на фестивалната архитектура и нейната специфика в разнообразността на постройките. Естествено при световните изложения се цели създаването на иновативна архитектура, която да открие дадена страна с нещо национално, специфично, но и необичайно, експериментално. Тя също е временна, но добре обмислена предварително от създателите ѝ. В тези части на изследването се обръща внимание на хартиената архитектура, вписана във фестивалната, както и използването на хартиения материал в два хартиени павилиона, реализирани в България. Авторката обосновава мнението си, че ако *хартията се опитва да замести традиционните строителни материали самоцелно, без да се търси подходящата за тях изразна форма* тя не би била интересна, защото тук заложените концепции водят именно до иновативните архитектурни реализации, каквото е например творчеството на Бан. В изводите Мирева посочва, че въпреки временността на хартиената архитектура не се изключва възможността за прилагането ѝ в постоянната архитектура. Тук докторантката основателно си задава въпроса за

трудностите при разпространението на хартиената архитектура за бедствия при съвременни събития – земетресения, наводнения и пр., въпреки тяхната приспособимост и рециклируемост, складируемост и лесно проектиране. До голяма степен този социален въпрос опира до нейната популярност, до възприемането на хартията като материал, от различни правителства и институции в различни страни - с една дума подкрепата на повече участници е необходима за развитието на временната архитектура и нейната ефикасност. За разлика от архитектурата при бедствия фестивалната архитектура дава много повече валенции за креативност, тъй като не е важно количеството ѝ, а качеството на обекта. Правилно е отбелязано, че хартията като финансово средство намалява себестойността на обекта и това води до развитието на тази тенденция, както и до желана конкурентноспособност.

В трета глава *Хартията: съвременен контекст и интерпретация на традициите. Иновации* отново върху творчеството на Шигеру Бан и неговия опит изложението се фокусира върху типологията на съединенията, различните видове сглобки и детайли, използвани в хартиената архитектура. Ето защо в тази глава са дадени дефиниции на детайла и сглобяването в светлината на традицията и нововъведението. Авторката търси влиянията на традициите в съвременната архитектура като се разглеждат привидно слаби материали, успяващи да създадат силни конструкции - бамбукът, дървото и хартията, традиционни за японската архитектура и занаяти са истинска алтернатива на тежките материали. Към тях се прибавя традицията оригами като източник за принципи на модулните повторения във формоизграждането. В. Мирева не се задоволява само с описанието на опита на Шигеру Бан, тя се интересува от философията на неговото изкуство, от неговото минималистично проектиране, използването на местните материали, времето, което е основен фактор в неговата хартиена архитектура. Хартията и нейните възплъщения в тубуси, кутии, плоскости, различни нейни наслоявания съвсем естествено водят до систематизация на различните видове сглобявания, до взаимодействието на хартията с различни видове материали - дървото, метала, още повече когато е налице дълбока традиция в големите далекоизточни култури. Защото днес те могат да бъдат използвани рационално. Не са за подценяване и специфичните конструктивни възможности на хартиения материал за сгъване, пресичане, връзване, огъване. Докторантката разглежда хартията и като ресурс за създаването на нови строителни материали – напр. хартиения бетон или хартиената пулпа в смес с други материали. Разнородността на тази глава и желанието на Мирева да изследва хартията от различни гледни точки я води до

използването на семиотични методи, особено когато се извеждат изводи за творчеството на Шигеру Бан или да докаже нейните положителни черти в архитектурата, свързвайки я с естественото и природно ефективното.

В обстойното *Заключение* се извеждат изводи и резултати от изследването. В него значението на хартията е доказано и в малката скица, с която започва идеята на едно архитектурно творение, и в проекта, и в макета, и в реализацията от хартия. Ще обърна внимание само на някои от многобройните изводи, които са структурно систематизирани в подточки на три нива: 1. Свойствата на хартията, 2. Различните форми и обеми, които битуват в архитектурата, 3. Архитектурни форми и конструкции, за които хартията се оказва подходящ материал, вариращи в своя мащаб и характер. Последните са разгледани на още три поднива – детайл, конструкция, архитектурна форма. Докторантката успява да докаже ползата от хартиената архитектура, особено във временните конструкции, където хартията е техния закономерен материален израз, но и не само там. Друг принос на изводите и обобщенията, който ми се струва важен, е че Мирева подчертава специалното отношение на японците към времето и временното, което преминава в тяхната архитектура, а днес има отношение и към съвременната архитектура, особено тази използваща хартията. За целта тя дефинира строги разграничения в характеристиките на постоянните и временните архитектурни обекти, като изтъква предварителната нагласа за временност на нетрайните архитектурни обекти. Струва си практикуващите архитекти да се вслушат в тези типологии, още повече, че В. Мирева прави и една прогностична картина за хартиената архитектура, при това доста оптимистична! Сред основните изводи е този, че хартията в архитектурата търси баланс между хората и природата, а сътрудничеството ѝ с други материали ще я доведе до все по-голямото ѝ приложение в постоянната архитектура. Цикличността на хартията като природен продукт, нейната възможност за използване и рециклиране, незамърсяемост на природата, безопасност за хората, нейната достъпност и демократичност, икономичността и нестандартността ѝ, успешното ѝ сътрудничество с други материали свидетелстват за сигурното ѝ бъдещо развитие.

Набелязаните 5 основни приноса на дисертацията доказват актуалността на темата, включително и за българската архитектура, на която също са посветени страници. Мисля, че предложените типологии от различен характер са силната страна на тази дисертация и биха имали практично приложение. Налице е желание за глобализиране на проблема за хартията в архитектурата като се привеждат примери от различни и

далечни култури. Демонстрирани са способности за владеене на обширен фактологичен материал по темата, изследван от социални, психологически, художествени, технологични, формообразуващи и екологични гледни точки, налице са също така и възможности за обобщение на изследвания материал, водени от първоначалното желание за прегледност и систематизация. Смятам, че добрият стил и език също са положително качество на докторантката, където логиката на изложението играе важна роля и увлича читателя. Впечатляващ с визуалните си примери е албумът към дисертацията. Единствената ми препоръка към едно бъдещо издаване на дисертацията като книга е да се избягват повторенията на вече изложени тези, което неминуемо срещаме при обобщенията в главите.

Авторефератът отговаря на съдържанието на дисертацията и обстойно отразява проблематиката ѝ. Докторантката представя и 7 публикации по темата на дисертацията като две от тях са в съавторство, а една от тях е доклад от международна конференция в Барселона.

Убедена в качествата на работата, пледирам пред уважаемото жури да присъди образователната и научна степен доктор по научната специалност Теория и история на архитектурата, 5.7., на Веселина Любомирова Мирева.

Проф. д-р Милена Георгиева